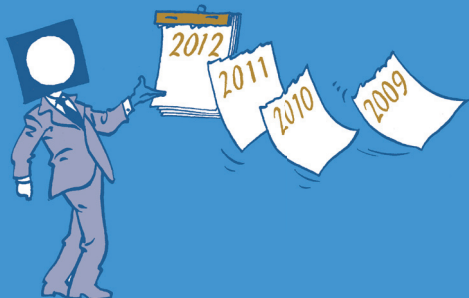

KIESRAAD

Verkiezingen en kiesrecht

Kiestelsel

Nederlands kiesstelsel

Kenmerkend voor het (huidige) Nederlandse kiesstelsel - in internationaal perspectief - is de toegankelijkheid ervan. Burgers en politieke partijen staat weinig in de weg om mee te doen aan een verkiezing. De voornaamste stappen daartoe zijn: het registreren van een naam, betaling van een waarborgsom, indienen van een kandidatenlijst en overleggen van een aantal ondersteuningsverklaringen. Wordt een partij eenmaal gekozen, dan komt deze, mits georganiseerd als een vereniging, in aanmerking voor overheidssubsidie.

Zetelverdeling

Nederland kent geen kiesdistricten. En geen verhoogde kiesdrempel. Simpel gezegd: deel het aantal te behalen zetels door het totaal aantal uitgebrachte stemmen, en de zetelverdeling is bekend. Dit systeem van evenredige vertegenwoordiging waarborgt dat het Nederlandse parlement een getrouwe afspiegeling is van de voorkeuren van de kiezers.

Ook vanuit het perspectief van de kiezer gezien is het Nederlandse kiesstelsel tamelijk open. Kiezers in Nederland hoeven zich niet als zodanig te registreren; ze krijgen een uitnodiging om te stemmen op hun huisadres bezorgd. Op de dag van stemming mogen kiezers hun stem uitbrengen in een willekeurig stembureau binnen hun gemeente. Zijn ze daartoe niet in de gelegenheid, dan kunnen ze iemand anders machtigen om zijn/haar stem uit te brengen.

Tweede Kamer

De verkiezingen voor de Tweede Kamer vinden om de vier jaar plaats. Kiesgerechtigd zijn burgers vanaf 18 jaar met de Nederlandse nationaliteit die niet zijn uitgesloten van het kiesrecht. Politieke partijen kunnen een verzoek tot registratie van een bepaalde aanduiding (naam) indienen bij het centraal stembureau (in dit geval: de Kiesraad).

Kandidatenlijsten worden ingeleverd en beoordeeld door de hoofdstembureaus (of in geval van centrale inlevering, bij de Kiesraad). Tussentijdse ontbinding van de Tweede Kamer (150 zetels) kan het gevolg zijn van een conflict tussen Kamer en kabinet, een conflict binnen het kabinet of een grondwetsherziening. Na ontbinding van de Tweede Kamer vinden tussentijdse verkiezingen plaats. De officiële uitslag van de verkiezingen wordt vastgesteld door de Kiesraad.

Eerste Kamer

Eens in de vier jaar zijn er verkiezingen voor de Eerste Kamer, ook wel Senaat genoemd. Dit gebeurt binnen drie maanden na de verkiezingen voor de provinciale staten. De Eerste Kamerverkiezingen vinden niet rechtstreeks plaats, maar getrapt: kiesgerechtigde burgers kiezen provinciale staten en de leden van provinciale staten kiezen op hun beurt de 75 leden van de Eerste Kamer.

Provinciale staten

De leden van de provinciale staten worden eenmaal in de vier jaar rechtstreeks gekozen. Nederland telt twaalf provincies. Het aantal leden van provinciale staten is afhankelijk van het aantal inwoners van de provincie.

Een bijzondere bevoegdheid van de provinciale staten is het kiezen van de leden van de Eerste Kamer. Aan de stem van ieder statenlid wordt een bepaald gewicht toegekend. Dat gewicht ('stemwaarde') verschilt per provincie, omdat de inwonertallen per provincie uiteenlopen. Een statenlid in een dunner bevolkte provincie vertegenwoordigt minder inwoners dan een statenlid in dichtbevolkte provincies.

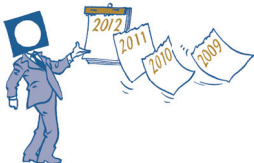
Gemeenteraad

Om de vier jaar vinden in Nederland verkiezingen voor de gemeenteraden plaats. Nederland telt ruim 400 gemeenten. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de organisatie van de verkiezingen.

De omvang van een gemeenteraad hangt samen met het aantal inwoners van de gemeente. Het aantal raadsleden - en dus zetels - is altijd oneven.

Bij deze verkiezingen is het hebben van de Nederlandse nationaliteit geen vereiste om te mogen stemmen. Onderdanen van andere lidstaten van de Europese Unie die in Nederland wonen hebben onder dezelfde voorwaarden als Nederlanders (actief en passief) kiesrecht. Voor burgers uit andere landen dan de EU geldt: vijf jaar legaal verblijf in Nederland voldoet.

Europees Parlement

Deze verkiezingen worden eens in de vijf jaar gehouden. Er bestaat binnen Europa geen uniforme verkiezingsprocedure voor het Europees Parlement. Ook de verkiezingsdag is niet over de hele (Europese) linie gelijk. Met de ratificatie van het Verdrag van Lissabon heeft Nederland 26 zetels in het Europees Parlement.

Nederlanders die in het buitenland wonen, kunnen per brief stemmen. Wonen ze in een andere lidstaat van de Europese Unie, dan kunnen ze kiezen of ze deelnemen aan de Nederlandse verkiezing of aan de verkiezing in de lidstaat waar zij wonen.

Bij de verkiezingen voor het Europees Parlement is de Kiesraad hoofd- én centraal stembureau.

De Kieswet sinds 1850: van voorrecht tot algemeen recht

Nederland kent sinds 1850 een Kieswet, van de hand van de grote staatsman Thorbecke. Het kiesrecht was in die tijd nog voorbehouden aan een mannelijke elite. Het duurde tot 1917 voordat het algemeen kiesrecht voor mannen was vastgelegd. Vrouwen kregen in 1919 kiesrecht. Toch werden nog steeds heel wat mensen van het kiesrecht uitgesloten, zoals wanbetalers van belasting en bedelaars.

De Kieswet is in de loop der jaren veelvuldig gewijzigd. Zo werd het na 1928 mogelijk om door volmacht te stemmen. En in 1946 ging de kiesgerechtigde leeftijd omlaag, van 25 naar 23 jaar.

In 1951 ging de Kieswet geheel op de schop. In de daaropvolgende decennia werden opnieuw tientallen herzieningen op de Kieswet doorgevoerd, over onderwerpen als naamsregistratie politieke partijen (1956), tijdstip kandidaatstelling (1957) en een verdere verlaging kiesgerechtigde leeftijd tot 21 (1965) en 18 jaar (1972).

De huidige Kieswet stamt uit 1989. Deze wet bepaalt onder meer dat alleen verenigingen met notarieel vastgelegde statuten een aanduiding (naam) voor verkiezingen kunnen laten registreren. Ook kent de wet nieuwe bepalingen over zaken als lijstencombinaties en restzetelverdeling.

Henk Kummeling, voorzitter van de Kiesraad, aan het woord:

Verwacht u de komende jaren nog ingrijpende wijzigingen van de Kieswet?

Ik denk aan een sterkere centrale aansturing van het verkiezingproces. Nu hebben gemeenten hierin veel eigen verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Dat leidde tot vragen en spanningen bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer van 2006, toen er commotie ontstond over de betrouwbaarheid van stemmachines. Verder komt het vraagstuk van fraude bij verkiezingen geregeld terug. Strafbepalingen om dit tegen te gaan, zoals ontzetting uit het passief kiesrecht, zijn beperkt. Dat zie ik op redelijk korte termijn nog wel veranderen.

Wat denkt u: ziet het Nederlands kiesstelsel er over, zeg 100 jaar, nog ongeveer uit zoals tegenwoordig?

Sinds 1917 zijn er tal van pogingen gedaan op het kiesstelsel te wijzigen. Geen van alle zijn gelukt. Zelfs het Burgerforum kwam maar met marginale voorstellen. Kennelijk zijn we nog steeds tevreden met het stelsel.

Van kiesplicht naar kiesrecht

Van 1917 tot 1970 kende Nederland een stemplicht (of beter gezegd: opkomstplicht) voor verkiezingen. Op overtreding hiervan stond een boete. De wetgever vond dat burgers een morele verplichting hadden om op democratische wijze hun vertegenwoordigers aan te wijzen. Met de afschaffing van de opkomstplicht daalde de opkomst voor de verkiezingen, hoewel met name de opkomst voor de Twee Kamer nog altijd bijzonder hoog is (in 2006 ruim 80%).

Kieswetgeving Nederland

De Nederlandse kieswetgeving is vastgelegd in een aantal documenten:

- In de Grondwet wordt met name het algemeen actief en kiesrecht geregeld, en de uitzonderingen en beperkingen hierop.
- In de Kieswet worden de verkiezingen geregeld voor de leden van de Tweede en Eerste Kamer, het Europees Parlement, provinciale staten en gemeenteraden.
- In het Kiesbesluit wordt een aantal uitvoeringstechnische kwesties uit de Kieswet uitgewerkt, waaronder de naamstelling van kandidaten op kandidatenlijsten.
- In de Gemeentewet en Provinciewet is het passief kiesrecht geregeld voor verkiezingen van de gemeenteraden respectievelijk provinciale staten.
- In ministeriële regelingen, met name het Kiesbesluit.

Internationale documenten

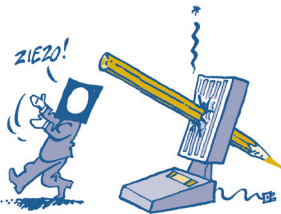
Ook op internationaal niveau zijn er diverse relevante documenten rond verkiezingen. Uitgangspunten die steeds terugkeren in deze documenten zijn die van: vrije, geheime, betrouwbare en eerlijke verkiezingen. Ook wordt gehecht aan de onafhankelijkheid en transparantie van het verkiezingsproces. De belangrijkste internationale documenten zijn:

- De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM, 1948), met name artikel 21.

- Het Europees Verdrag ter bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM, 1950), artikel 3 van het eerste aanvullende protocol uit 1954.
- Het Internationale Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR, 1966), artikel 25.
- Document on the Copenhagen meeting of the conference on the human dimension of the OSCE (Kopenhagen Document, 1990), artikel 6 tot en met 8.
- General Comment No.25, The right to participate in public affairs, voting rights and the rights of equal access to public service (1996).
- Code of good practice in electoral matters (2002) van de Venice Commission (over e-voting).

Via de website van de Kiesraad zijn deze en andere internationale documenten te raadplegen.

Van het rode potlood naar de stemmachine - en weer terug

In 1918 stemde Nederland nog met een zwart potlood. De stembiljetten werden echter langer, en bij het tellen van de stemmen werd het lastig om de zwarte potloodpuntjes te onderscheiden. Na enige discussie over de nieuwe kleur besloot de Tweede Kamer in 1922 om 'rood te stemmen'. De kleur rood bleef behouden op de stemvakjes van de stemmachines, die in 1965 hun intrede deden. Ruim dertig jaar werd in toenemende mate via een stemmachine gestemd. In 2007 trok de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de goedkeuring voor het gebruik van stemmachines in. Het stemgeheim kon met stemmachines niet voldoende worden gewaarborgd. Ook was de betrouwbaarheid en transparantie van de telling van stemmen in het geding. Sinds de verkiezingen voor het Europees Parlement in 2009 stemt Nederland daarom weer alom met (rood) potlood en papier.

Kiesraad

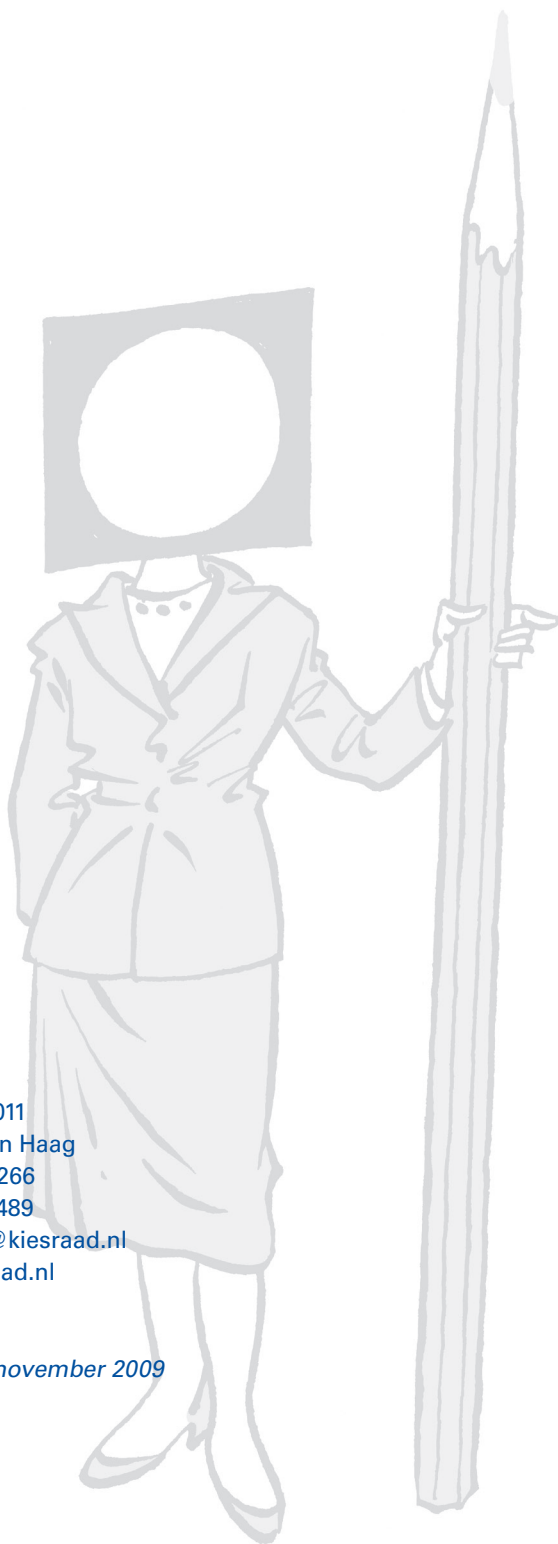
De Kiesraad is centraal stembureau voor de verkiezingen van Tweede Kamer, Eerste Kamer en Europees Parlement, en:

- stelt de officiële verkiezingsuitslagen vast;
- toetst en registreert aanduidingen van politieke partijen die willen deelnemen aan landelijke verkiezingen;
- toetst bij verkiezingen voor de Tweede Kamer en het Europees Parlement de kandidatenlijsten en stelt deze vast.

De Kiesraad geeft adviezen aan regering en parlement over kiesrecht en organisatie van verkiezingen.

De Kiesraad geeft informatie aan burgers, politieke partijen, ambtenaren en pers over kiesrecht en verkiezingen.

Colofon

Kiesraad
Postbus 20011
2500 EA Den Haag
T 070 426 6266
F 070 426 6489
E kiesraad@kiesraad.nl
www.kiesraad.nl

Den Haag, november 2009

